

Ivica Mataija (ur.), *Leksikon Ličana*. Gospić: Državni arhiv u Gospiću, 2017, 337 str.

Leksikon Ličana objavljen je u listopadu 2017. godine kao 23. knjiga edicije Prilozi za povijest Like Državnoga arhiva u Gospiću. Glavni je urednik Leksikona Ivica Mataija, a izvršni Ante Bežen. Uredništvo još čine Mile Bogović, Mandica Kovačević, Vesna Grahovac-Pražić i Sanja Vrcić-Mataija. Uz nabrojene urednike, koji su i autori natuknica, na *Leksikonu* je surađivalo još sedmero autora: Ana Tomljenović, Jure Karakaš, Tatjana Kolak, Ivan Brlić, Danijela Marjanić, Mirko Raguž i Marko Čuljat. Iz pera navedenih suradnika nastale su ukupno 363 natuknice. Na početku valja napomenuti kako se *Leksikon* dijelom naslanja na ranije pokušaje i tekstove objavljene u *Ličkom kalendaru*, *Ličkom zborniku*, *Ličkim novinama*, *Vili Velebita* i drugim publikacijama tematski vezanima uz Liku. Premda su doprinijele oblikovanju *Leksikona*, dosadašnje publikacije, a to im s obzirom na njihovu narav nije ni bila namjera, nisu bile sveobuhvatne (str. 9).

Leksikon Ličana, smatra glavni urednik, nastao je kao “rezultat nastojanja da se u pluralističkim, demokratskim okolnostima, koje omogućuju kritičku valorizaciju povijesnih razdoblja i u njima dominantnih osoba, iznjedri što sustavniji biobibliografski pregled jednog mogućeg iščitavanja ličke povijesti, sadašnjosti i iz njih moguće budućnosti” (str. 10). U korpus *Leksikona* uključene su natuknice o osobama s prostora između Velebita, Plješivice i Kapele, a dodane su i one s prostora velebitskoga primorja. Riječ je o, prema odabranim kriterijima, izabranim osobama koje su “dovršile svoj profesionalni put i završile svoje životno djelo”, koje su rođene do kraja 1950. godine. Izuzetak su, prema riječima glavnog urednika “oni rođeni kasnije koji više nisu među nama” (str. 10). Natuknice u *Leksikonu* sastoje se od kratke biografije, potom bibliografije (ukoliko ona postoji) te na kraju izvora koje je autor natuknice koristio za pojedinu osobu.

Leksikon je, osim rođenih Ličana pokušao obuhvatiti i one, po nečemu poznate ili utjecajne, osobe koje su rođene u Lici a ondje nisu živjele ili su živjele u Lici, a nisu u njoj rođene. Takav obuhvat dijelom govori i o zanosu autora, koji kreću od IX. i X. stoljeća, gdje primjerice donose natuknicu o banu Pribini ili knezu primorske Hrvatske Borni. Za razdoblje srednjega vijeka *Leksikon* donosi natuknice primjerice o senjskom biskupu Filipu ili vođi turske vojske u Krbavskoj bici Jakub-paši te Petru Berislaviću, hrvatskom banu i biskupu. Za vrijeme austro-ugarske vladavine u Lici se grade ceste i željeznica. Imena poput Josipa Kajtana Kneževića, vojnoga inženjera i jednoga od najvećih graditelja cesta u Hrvatskoj tijekom XIX. stoljeća te Nikole Turkalja, jednoga od projektanata i graditelja ličke željeznice, neizostavna su u *Leksikonu* upravo stoga što su svojim radom, kroz izgradnju osnovne infrastrukture, omogućili

početak modernizacijskih procesa u Lici. Opće je poznato kako je suvremenu hrvatsku političku misao oblikovao političar, književnik, jezikoslovac i novinar, Ličanin Ante Starčević, čija natuknica u *Leksikonu* donosi podroban pregled života i djela. Razdoblje između dva svjetska rata obilježeno je upravo početkom ukupnih modernizacijskih procesa koje su, između ostalih, pokretali pojedinci iz kulturnih i obrazovnih ustanova, poput pedagoga i pedagoškoga pisca Jure Turića ili gospićkoga gradonačelnika Josipa Kolakovića. Nakon ratnih i poratnih zbivanja modernizacijski se procesi u Lici nastavljaju. U razdoblju Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije najpoznatija je Ličanka Jovan-ka Budisavljević-Broz. Međutim, zasluge za daljnji razvoj na nacionalnoj i posebno lokalnoj razini pripadaju stručnjacima iz područja znanosti i kulture poput etnologinje Mare Hećimović-Seselja ili akademskoga slikara Ede Kovačevića. U Domovinskom su ratu Liku zadužili brojni branitelji, posebno oni koju su darovali vlastiti život, o čemu svjedoči i natuknica o zapovjedniku Hrvatske vojske i stožernom brigadiru Ivanu Čaniću. Na posljertku ovdje valja istaknuti razdoblje suvremene Republike Hrvatske, u kojem su svojega traga ostavili Ličani i Ličanke poput pjesnika, esejista i kritičar Grge Rupčića, glumca Ive Serdara, kirurga i sveučilišnoga profesora Josipa Fajdića, ekonomistice i publicistice Ane Tomljenović, znanstvenika i geografa Dane Pejnovića, djelatnice u kulturi, prosvjeti i planinarstvu Ane Lemić. U *Leksikonu* se dakle nižu osobe koje su na određeni način obilježile ličku, hrvatsku, europsku pa i svjetsku zbilju svojega, ali i budućih vremena.

Lička je prošlost, što se iz *Leksikona* također može iščitati, možda češće pamtila osobe vezane uz ratna zbivanja, jer tih i takvih zbivanja u Lici nije manjkalo. Međutim, u mirnodopskim su razdobljima Ličani gradili svoju svakodnevnicu, kako u Lici, tako u Hrvatskoj, Europi i cijelom svijetu. Stoga će tekst u nastavku donijeti nešto detaljniji prikaz upravo onih osoba koje bi svojim likom i dijelom mogle zainteresirati, pa i nadahnuti suvremenoga, modernoga čitatelja i istraživača, etnologa, povjesničara, sociologa, riječju društvenjaka i humanista zainteresiranoga za tijek razvoja društva i kulture u proteklih stotinjak godina. Drugim riječima ograničit ćemo se na suvremeno doba te tako izdvojiti najprije nekolicinu onih koji su, po svemu sudeći, utjecali na društveni i kulturni život Like tijekom posljednjega stoljeća. Jedan od njih svakako Ante Premužić (1889.-1979.), u Hrvatskoj i šire poznat kao graditelj, po njemu i nazvane, Premužićeve staze, velebitske transverzale duge 65 km (str. 241). Književnik, pedagog i publicist Julije Derossi (1928.-2010.), Ličanima još poznat kao profesor Pedagoške akademije u Gospiću, svojom je pripovijetkom *Čekulade nema: gospićka ljudikanja* na sebi svojstven i humorističan način opisao dane provedene u Gospiću (str. 83). Književnik i slikar Stjepan Ranko Šimić (1932.-2006.) u Lici je ostavio traga kroz svoju predavačku djelatnost i slikarstvo, a bio je i jedan od suosnivača *Ličkoga likovnoga anala* (str. 287).

Valja ovdje spomenuti i našega suvremenika, svima poznatoga ličkoga slikara i pedagoga Stipu Golca (1939.-2018.). Njegov je doprinos popularizaciji likovne kulture u Lici i Gospiću izniman. Ono po čemu će također ostati zapamćen svakako su i njegovi aforizmi, koje je predstavio u ukupno šesnaest knjiga (str. 122).

S obzirom na to da u dosadašnjem prikazu odabranih osoba žene nisu činile većinu, valja ih ovdje prikazati. Mirjam Iveković Hafner (1900.-1984.) prva je žena koja je diplomirala na Medicinskom fakultetu u Zagrebu. Godine 1947. dolazi u Gospić gdje je bila kirurginja, ginekologinja i ravnateljica bolnice sve do mirovine. Dobila je nadimak Lička majka, ponajviše zbog svoje humanosti i stručnosti (str. 135). Posebno mjesto u sociokulturnim zbivanjima grada Gospića zauzimala je dugi niz godina i sveučilišna profesorica Mandica (Manja) Kovačević (1929.-2009.). Svojim je znanstvenim i prosvjetnim radom obogatila život rodnoga Gospića, jednako kao i hrvatsku znanstvenu zajednicu, o čemu svjedoči njezin znanstveno-istraživački rad posebno oblikovan i prikazan u knjizi *Metodičko-književna motrišta*, kao i državna nagrada Ivan Filipović iz 1982., odličje reda Danice Hrvatske s likom Antuna Radića iz 1998. te Spomen-medalja i povelja za doprinos razvoja Sveučilišta u Rijeci iz 2009. godine (str. 174). Premda nije djelovala u Lici, glumica Ana Karić, podrijetlom Ličanka (1941.-2014.) ostavila je velik trag na hrvatskoj kazališnoj i filmskoj sceni, o čemu svjedoči i nagrada Fabijan Šovagović, koju je dobila 2010. godine za velik doprinos hrvatskomu filmu. Čitatelji *Večernjega lista* 2014. godine dodijelili su joj Ružu 20. stoljeća zbog njezinih brojnih filmskih, kazališnih i televizijskih uloga koje su obilježile prošlo stoljeće (str. 149).

Dvije osobe korijenima vezane uz Liku ovdje ćemo izdvojiti kao one koji su svojim životom i djelovanjem utjecali na europske i svjetske društvene, kulturne i gospodarske prilike. Najprije će biti riječi o avangardnoj umjetnici i sportašici Ivani Tomljenović-Meller (1906.-1988.), podrijetlom Ličanki, čiji je otac bio posljednji hrvatski ban Tomislav Tomljenović. Opisana kao nekonvencionalna osoba, odnosno buntovnica koja nije marila za društvene norme, danas bi pristajala uz opis moderne i samosvjesne, visokoobrazovane intelektualke. Od ranoga se djetinjstva bavila sportom te ostvarila uspjehe na sportskim natjecanjima, što je bilo neuobičajeno za djevojčice toga vremena. Diplomirala je slikarstvo na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu, a poslijediplomski studij upisuje u Beču. Nadahnuta predavanjima profesora Hannesa Mayera odlazi studirati na Bauhaus. Živi u Berlinu i Parizu, družila se je s poznatim europskim umjetnicima, političarima i vojnim osobama. Kao umjetnica postala je poznata je po svojim fotografijama i slikama (str. 303).

Osoba s kojom valja zaključiti ovaj prikaz je Ličanin čijom je zaslugom doslovno osvjetljen svijet – Nikola Tesla (1856.-1943.), izumitelj, fizičar i elektrotehničar, poznat po razvoju sustava izmjenične električne struje, koji je

potom, također njegovom zaslugom, uveden u praktičnu uporabu. Teslin rad i njegovi pronalasci zasnovani na izmjeničnoj struji temelj su cjelokupnomu razvoju elektrotehnike XX. i XXI. stoljeća. Poznato je da je hidroelektrana na rijeci Niagari sagrađena upravo zbog Teslina rada na sustavu izmjenične električne energije i kao takva hidroelektrana je jedan od najvećih spomenika njegova doprinosa čovječanstvu (str. 292).

Leksikon Ličana, objavljen po prvi put, entuzijastičan je pokušaj objedinjena tisućljetnoga razdoblja uz pomoć prikaza života i djela odabranoga broja osoba koje su to razdoblje na neki način obilježile. Takav entuzijazam urednika i autora natuknica čitatelja navodi na pomisao o mogućnosti oblikovanja nekih drugih i budućih, izmijenjenih i nadopunjenih leksikona i drugih publikacija koje bi doprinijele kvalitetnijemu iščitavanju ličke prošlosti. Ovdje se valja osvrnuti na citat s početka teksta te istaknuti kako *Leksikon Ličana* stoji u smislu publikacije koja označava jednu od mogućih načina tumačenja prošlosti, jednu od mogućih načina tumačenja sadašnjosti i jednu od opcija za oblikovanje budućnosti. Stoga će ovo djelo, nastalo svojevrsnim multidisciplinarnim pristupom, svoje drugo i ostala izdanja doživjeti kroz dodavanje novih i oblikovanje postojećih natuknica od strane nekih budućih autora. *Leksikon* će svakako služiti kako široj publici tako i studentima, profesorima te znanstvenicima, osobito iz područja humanističkih i društvenih znanosti u smislu polazne točke i svojevrsnoga orijentira u njihovu radu.

Anita Bušljeta Tonković

Sanja Vulić, *Jedinstvo različitosti: Radovi iz hrvatske filologije*. Split, Književni krug, 2018, 270 str.

Sanja Vulić, dijalektologinja i povjesničarka jezika, profesorica jezikoslovnih predmeta na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu, objavila je 2018. u Splitu svoju novu knjigu *Jedinstvo različitosti*. Prije nego krenemo na prikaz knjige, potrebno je ponešto reći o autorici. Profesorica Vulić pravi je primjer kako svoju znanstvenu specijalizaciju interpolirati i upotrijebiti za širi društveno-povijesni istraživački cilj. Taj je cilj ukazivanje na hrvatsko kulturno i povijesno jedinstvo na cijelom teritorijalnom području života i djelovanja hrvatske zajednice, unutar i izvan političkih granica Hrvatske. Zato se njezina istraživanja ne ograničavaju samo na čakavske dijalekte, za koje se je specijalizirala, nego obuhvaćaju osobe i vrijeme širokoga raspona.

Autorica je na početku knjige dala kratku *Uvodnu riječ* (str. 5-7), iz koje saznajemo važne podatke o nastanku knjige. Knjiga je prikaz izabranih tema kojima se autorica bavila dvadesetak godina, a temelji se na jezičnoj analizi